

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Розвиток комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою
формою дизартрії

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Щербак Ганна Юріївна
Керівник: Лупінович С. М.
Рецензент: Горбенко І. В.
Нормоконтроль _____ Микита ПАНОВ

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 65 с., 7 рис., 51 джерело, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – комунікативна складова мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Предмет дослідження – система корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці системи корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Методи дослідження: вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з даної теми, вивчення анамнестичних даних дітей, бесіда, спостереження, педагогічний експеримент, аналіз отриманих результатів дослідження.

Формування комунікативної складової мовлення тісно пов'язане з мовленнєвим розвитком дитини. Якщо цей розвиток порушений, то комунікативні вміння у дитини будуть страждати. Учні зі стертою формою дизартрії потребують пошуку ефективних методів та прийомів корекційно-логопедичного впливу, під час якого для них будуть створені сприятливі умови, які дадуть змогу формувати та розвивати їх комунікативні вміння.

СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ, ДЕФЕКТ, КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА МОВЛЕННЯ, КОМУНІКАЦІЯ, ІНТЕРАКЦІЯ, ПЕРЦЕПЦІЯ, ІГРИ.

ВСТУП

Однією з провідних умов розвитку дитини, важливим чинником формування її особистості є спілкування. Мовленнєвий розвиток дитини – це головний інструмент, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і, завдяки якому відбувається її соціалізація. Сучасна система спеціальної освіти зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів включення дітей з порушеннями мовлення в освітнє середовище, їхню соціалізацію, що забезпечуються ефективною комунікацією.

Науковці розглядають спілкування як процес взаємодії сторін-учасниць (суб'єктів комунікації), мотивований їх потребами, який підпорядковується певній меті, що має характерний спосіб і засоби здійснення і передбачає досягнення результату (О. Леонтьєв, М. Лисіна, Г. Андрєєва). Будь-яке спілкування здійснюється за допомогою комунікативних умінь. Комунікативні вміння, в свою чергу, реалізуються, насамперед, у спілкуванні. Етапи комунікативної діяльності реалізуються комунікативними вміннями та засобами. На думку, О. Леонтьєва, комунікативні вміння – це здатність диференційовано використовувати різні навички або їх поєднання для досягнення різних комунікативних цілей. Це здатність людини взаємодіяти з іншими людьми.

Дошкільний та молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування основних комунікативних умінь та навичок. Проте існує безліч несприятливих факторів, що призводять до різноманітних порушень мовленнєвого розвитку. Одним з таких порушень є стерта форма дизартрії. Це складне порушення мовлення, що проявляється в розладах фонетичного та просодичного компонентів мовної симптоматики і виникає внаслідок невиражених мікроорганічних уражень головного мозку. Термін «стерта» форма дизартрії уперше був запропонований О. Токаревою. Всі симптоми

(неврологічні, психологічні, мовні) при цьому виражені в стертій формі. Це порушення мовлення є розповсюдженим у дітей дошкільного та шкільного віку. Стерта форма дизартрії діагностується частіше за все після 5 років.

Формування комунікативної складової мовлення тісно пов'язане з мовленнєвим розвитком дитини. Якщо цей розвиток порушений, то комунікативні вміння у дитини будуть страждати, тому дана категорія дітей потребує особливого психолого-педагогічного супроводу, під час якого для них будуть створені сприятливі умови, які дадуть змогу формувати та розвивати їх комунікативні вміння.

Теоретичні й прикладні аспекти генезу комунікативної сторони мовлення представлені у низці вітчизняних і зарубіжних досліджень (А. Богуш, О. Боряк, Т. Волковська, В. Галущенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, О. Семенцова, В. Синьов, Є. Соботович, Л. Фомічова, М. Шеремет), у яких розглядається питання комунікації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Вони вказують на труднощі комунікативної взаємодії з дорослими та однолітками як специфічну закономірність психічного розвитку осіб з порушеннями. Вчені зазначають, що для дітей із мовленнєвим недорозвитком характерна комунікативна дезадаптація, вони відзначають мотиваційну незрілість комунікативної діяльності, недорозвиток комунікативних умінь, а також комунікативні труднощі на всіх етапах її реалізації. Як наслідок, специфічні особливості розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями зумовлюють звуження кола спілкування, дефіцитарність їхнього особистісного розвитку та соціальну дезадаптацію.

Порушення при стертій формі дизартрії викликають порушення в сприйнятті звуків. З часом відсутність чіткого мовлення, неможливість нормального слухового сприйняття призводить до труднощів в розумінні складової структури. Спостерігаються проблеми з граматиною, бідний словниковий запас, у молодших школярів страждає письмо.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що у дітей навіть з мінімальними проявами стертої форми дизартрії страждає комунікативна сфера. Вони не можуть вступати в діалог, стороняться колективу, намагаються уникати нових знайомств та взагалі комунікації. Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених вивченню соціальної взаємодії учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями, характеристика комунікативної складової у дітей зі стертою формою дизартрії залишається недостатньо вивченою. Тому процес розвитку комунікативної складової зазначеної категорії учнів потребує додаткового дослідження. Важливо вдосконалювати методи та прийоми діагностики та корекції, що сприятимуть формуванню та розвитку комунікативної складової мовлення молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Актуальність проблематики зумовило вибір теми нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – комунікативна складова мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Предмет дослідження – система корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці системи корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

1. На основі аналізу науково-методичної, психолого-педагогічної літератури розкрити поняття «комунікативна складова» та її значення в розвитку дитини.

2. Розкрити особливості розвитку комунікативної складової мовлення та дослідити актуальний рівень її розвитку у молодших школярів зі стертою формою дизартрії.

3. Розробити систему корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку зі стертою формою дизартрії та експериментально перевірити її ефективність.

Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів: вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з даної теми, вивчення анамнестичних даних дітей, бесіда, спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний – для вивчення актуального рівня розвитку комунікативної складової мовлення молодших школярів зі стертою формою дизартрією; формувальний – для перевірки ефективності системи корекційно-логопедичної роботи з розвитку комунікативної складової мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії, використано методики адаптовані відповідно до віку та особливостей дітей методика «Дорога додому» (модифікований варіант методики О. Лідерса), Г. Цукерман «Рукавички», А. Щетиніної «Діагностика здібностей дитини до партнерського діалогу», аналіз отриманих результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: Вільнянська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 3 Вільнянської міської ради та Вільнянська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 2 Вільнянської міської ради.

ВИСНОВКИ

Формування комунікативної складової мовлення тісно пов'язане з мовленнєвим розвитком дитини. Якщо цей розвиток порушений, то комунікативні вміння у дитини страждатимуть. Діти зі стертою формою дизартрії відчують труднощі комунікативної взаємодії з дорослими та однолітками. Для них характерна комунікативна дезадаптація, вони відзначають мотиваційну незрілість комунікативної діяльності, недорозвиток комунікативних умінь, а також комунікативні труднощі на всіх етапах її реалізації.

Характеризуючи спілкування, С. Максименко виділяє три взаємопов'язаних його функції: перцептивну, інтерактивну і комунікативну. Вони взаємопов'язані, взаємообумовлені і одночасно реалізуються в процесі спілкування. Ми вивчали комунікативну складову мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії в трьох аспектах: як комунікацію (взаємообмін інформацією), інтеракцію (організація взаємодії і впливу), перцепцію (взаємсприйняття як основа взаєморозуміння) та використали для такі методики: Г. Цукерман, А. Щетиніної, модифікований варіант методики О. Лідерса.

У процесі констатувального експерименту нами було виявлено, що в учнів зі стертою формою дизартрії досліджені нами групи умінь комунікативної складової мовлення, а саме комунікативні, інтерактивні та перцептивні, не достатньо сформовані. Більшість дітей зі стертою формою дизартрії відчують труднощі, вступаючи в процес спілкування. Практично не вміють домовлятися між собою, не контролюють дії один одного. Емоційне відношення до спільної діяльності доволі часто нейтральне або ж спостерігається ігнорування один одного. Несформованість цих умінь призводить до низької продуктивності спільної взаємодії. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що діти зі

стертою формою дизартрії потребують створення особливих умов для розвитку їх комунікативної складової мовлення.

Оскільки, стерта форма дизартрії є складним розладом усієї мовленнєвої діяльності, при якому порушується не тільки звуковимова, але і просодична сторона мовлення, робота лише над формуванням комунікативної складової мовлення не дає позитивних результатів. В системі ефективної корекційно-розвиткової роботи важливим є комплексний підхід. На нашу думку, у корекції мовлення учнів зі стертою формою дизартрії повинні приймати участь не лише логопеди, а й інші учасники освітнього процесу. Для розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії доцільно використовувати два взаємопов'язаних напрями (психолого-педагогічний, корекційно-логопедичний вплив) та включати в себе як індивідуальні, так і групові заняття з урахуванням особливостей кожного учня.

Психолого-педагогічний напрям важливо реалізовувати під час індивідуальних занять, які проводяться корекційними педагогами, шкільними психологами, вчителями, асистентами вчителя, батьками. Вони включають в себе традиційні методи корекції стертої форми дизартрії, спрямовані на розвиток психомоторики, сенсорних функцій, просторових уявлень, загальної моторики, дрібної моторики руки, формування графомоторних умінь, збагачення словникового запасу.

Корекційно-логопедичний вплив, спрямований безпосередньо на розвиток комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії реалізовувався нами під час групових занять. В якості основної умови формування комунікативної складової мовлення у молодших школярів зазначеної категорії використовувався комплекс ігрових вправ та завдань з елементами театралізованої діяльності з використанням лялькових персонажів. Така діяльність сприяє поглибленню уявлень дітей про навколишній світ, сприяє виникненню розумової та мовленнєвої активності, допомагає молодшим

школярам зі стертою формою дизартрії сформувати чітку вимову (дихання, артикуляцію), навчає точно та виразно висловлювати думку, передавати інтонацію, діапазон та силу голосу, темп мовлення, а також розвивати уяву, уміння уявити те, про що йде мова, збагатити словниковий запас.

Перевтілюючись у роль лялькового персонажу та говорячи від його імені, у дитини є можливість діяти за таку ляльку, наділяти її людськими якостями та ідентифікувати її з іншими. Діти з мовленнєвими порушеннями, у тому числі зі стертою формою дизартрії, часто соромляться вести діалог, а діючи від імені якогось персонажу поступово розкривають себе. Діти молодшого шкільного віку все ще мають схильність до наслідування, до ігрової діяльності. Учні вчаться говорити, надавати інформацію, доводити свою точку зору, передавати своє ставлення до події тощо за допомогою ляльки і вже менше соромляться своїх помилок під час спілкування. Діти вчаться спільно діяти з іншими, вести діалог, отримувати необхідну інформацію, висловлювати та аргументувати власну думку, створювати діалог на самостійно обрану тему, здійснювати пошук рішення заданої проблемної ситуації або ж самостійно вигадувати казки, розповіді, історії з обраним персонажем (лялькою). Під час вибору театрального персонажу (ляльки) діти навчаються домовлятися, аргументувати свій вибір, підлаштовуватися під бажання інших, поступатися тощо. Маніпулятивні дії з предметами, які можна самостійно оживити, розвивають вміння у дітей сприймати та розуміти точку зору іншого, виражати своє ставлення до нього, програвати за допомогою лялькових героїв можливі рішення конфліктних ситуацій.

Під час підбору дидактичного матеріалу для корекційно-логопедичних занять з молодшими школярами зі стертою формою дизартрії особливу увагу слід звертати на тематику мовних, дидактичних, сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизацій, інсценувань, ігрових вправ та завдань. Важливо, щоб вони моделювали різноманітні ситуації спілкування.

Отримані результати, після проведеного експерименту, показали, що у молодших школярів зі стертою формою дизартрії якісно зріс рівень розвитку комунікативної складової мовлення за всіма показниками. Це доводить ефективність запропонованого комплексу ігор з розвитку комунікативної складової мовлення.

Отже, для розвитку комунікативної складової мовлення у молодших школярів зі стертою формою дизартрії даний віковий період є сприятливим, а застосування під час занять різноманітної театралізованої діяльності дає позитивну динаміку, використання лялькових персонажів є доцільним під час корекційно-логопедичної роботи з дітьми зазначеної категорії.